

Barbara Freier-Pniok, Maciej Fic

PRZEWODNIK METODYCZNY

Wiedza o społeczeństwie

szkoła ponadgimnazjalna

z a k r e s
p o d s t a w o w y

Spis treści

I. Program nauczania	4
1. Wstępne informacje o programie nauczania.....	4
2. Cele kształcenia i wychowania	6
3. Materiał nauczania	8
4. Przydatne metody i techniki nauczania-uczenia się wiedzy o społeczeństwie	14
5. Procedury sprawdzania osiągnięć uczniów	19
6. Umiejętności ponadprzedmiotowe	21
II. Roczny plan dydaktyczny	22
Przydatna literatura dydaktyczna	43
Załącznik: podstawa programowa	44

I. Program nauczania

1. Wstępne informacje o programie nauczania

Przewodnik metodyczny skierowany jest do nauczycieli korzystających z podręcznika dla szkół ponadgimnazjalnych *Wiedza o społeczeństwie* – zakres podstawowy, autorstwa Katarzyny Fic, Macieja Fica i Lecha Krzyżanowskiego wydawnictwa SOP Oświatowiec Toruń. Podręcznik przeznaczony jest dla IV etapu edukacyjnego i dostosowany do realizacji zajęć z wiedzy o społeczeństwie w klasie pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej w wymiarze jednej godziny tygodniowo.

Program nauczania WOS dla szkół ponadgimnazjalnych został opracowany zgodnie z wymogami podstawy programowej i rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego z dnia 23 grudnia 2008 roku.

Uczniowie, którzy nie podejmą nauki przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” w zakresie rozszerzonym, na tym poziomie skończą wyodrębnioną, usystematyzowaną edukację obywatelską.

Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych zakłada, że szkoła powinna kształcić u uczniów postawy warunkujące sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie oraz sprzyjać indywidualnemu i społecznemu rozwojowi młodego człowieka. Edukacja społeczna i obywatelska zaczyna się już w szkole podstawowej, trwa w gimnazjum oraz dopełnia się w szkole ponadgimnazjalnej.

Celem III etapu kształcenia wiedzy o społeczeństwie (w ramach edukacji gimnazjalnej), zgodnie z nową podstawą programową, jest „dostarczenie uczniom wiedzy o podstawowych prawidłowościach, regułach i instytucjach życia publicznego oraz wykształcenie w nich umiejętności obywatelskich i postaw niezbędnych do poruszania się w przestrzeni publicznej, właściwych dla ich wieku” (*Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4, s. 120). Dlatego wymagania szczegółowe w nauce w szkole gimnazjalnej dzielą się na cztery bloki:

1. Człowiek w społeczeństwie.
2. Instytucje państwowe i samorządowe.
3. Polska w Europie i świecie.
4. Podstawy gospodarki i przedsiębiorczości.

Uczniowie kontynuują naukę na IV etapie edukacyjnym w szkole ponadgimnazjalnej, ucząc się obligatoryjnie na poziomie podstawowym. Ten rok nauki

„wiedzy o społeczeństwie” zdominowany będzie przez praktyczną edukację prawną, potrzebną do dobrego funkcjonowania w społeczeństwie. Będzie przygotowywał uczniów do korzystania ze swoich praw w konkretnych sytuacjach życiowych (poprzez kształcenie umiejętności pisania pism urzędowych, rozumienia przepisów prawnych, etc.), a także do samoorganizacji i współpracy w kontaktach z urzędami, sądami, policją, pracodawcami i innymi instytucjami życia publicznego.

Przygotowany program nauczania wiedzy o społeczeństwie skorelowany został z podręcznikiem *Wiedza o społeczeństwie* – zakres podstawowy, autorstwa K. Fic, M. Fica i L. Krzyżanowskiego. Zawiera on 27 tematów lekcyjnych, które zostały ujęte w sześciu działach, zgodnych z podstawą programową:

- I. Młody obywatel w urzędzie.
- II. Prawo i sądy.
- III. Bezpieczeństwo.
- IV. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej.
- V. Prawa człowieka.
- VI. Ochrona praw i wolności.

Program, zgodnie z podstawą programową, pozwala kształtować wśród uczniów umiejętności indywidualne, związane z umiejętnościami obywatelskimi i społecznymi. Wpływa na rozwój następujących postaw:

- a) zaangażowania w działanie obywatelskie – gdy uczeń angażuje się w działania społeczne i obywatelskie;
- b) wrażliwości społecznej – gdy uczeń dostrzega przejawy niesprawiedliwości i potrafi na nie zareagować;
- c) odpowiedzialności – kiedy uczeń podejmuje odpowiedzialne działania w swojej społeczności, konstruktywnie zachowuje się w sytuacjach konfliktowych;
- d) poczucia więzi – jeśli uczeń odczuwa więź ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną; rozumie, na czym polega otwarty patriotyzm obywatelski;
- e) tolerancji – w sytuacji, kiedy uczeń szanuje prawo innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeżeli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi oraz przeciwstawia się przejawom dyskryminacji.

Kształtowanie tych postaw zostało uwzględnione w programie, a co za tym idzie, również w przewodniku metodycznym.

Główną część przewodnika stanowi zarys rocznego planu dydaktycznego. Najważniejszymi elementami planu są cele nauczania oraz osiągnięcia ucznia.

Przy formułowaniu celów zrezygnowano z ich nadmiernego uszczegółowienia. Poszczególne tematy lekcji zaproponowane w planie dydaktycznym nauczyciel może przyjąć jako gotową formułę lub dokonać modyfikacji, uwzględniając np. charakter pracy lub dostosowując do grupy młodzieży, z którą pracuje.

W przewodniku przedstawiono także krótko wybrane metody nauczania-uczenia się oraz sposoby sprawdzania osiągnięć uczniów. Ponadto scharakteryzowano tzw. umiejętności ponadprzedmiotowe oraz zaproponowano literaturę dydaktyczną, pomocną nauczycielom w procesie samokształcenia.

2. Cele kształcenia i wychowania

Zgodnie z założeniami nowej podstawy programowej dla IV etapu edukacyjnego, cele ogólne kształcenia powinny prowadzić do wykreowania obywatelskiej postawy, identyfikacji ze społeczeństwem, rodziną, tradycją, historią oraz prawnym porządkiem państwa. Wiedza o społeczeństwie powinna przygotowywać uczniów do uczestnictwa w życiu społecznym i politycznym. Dlatego wymagania ogólne w podstawie programowej zostały przedstawione w następujący sposób:

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

I. Wykorzystuje i tworzy informacje:

- znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

II. Rozpoznaje i rozwiązuje problemy:

- rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

III. Współdziała w sprawach publicznych:

- współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Zna zasady i procedury demokracji:

- wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

V. Zna podstawy ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;

- opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

VI. Zna prawa człowieka i sposoby ich ochrony;

- wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Uwzględniając wymagania ogólne celów kształcenia z wiedzy o społeczeństwie na poziomie podstawowym, sformułowano zadania specyficzne programu wiedzy o społeczeństwie dla kształcenia następujących umiejętności i postaw:

Umiejętności ucznia w zakresie celów edukacyjnych i wychowawczych:

- potrafi wyjaśnić, czym jest obywatelstwo,
- porównuje zasady nabywania obywatelstwa,
- potrafi napisać skargę, petycję, wniosek, odwołanie,
- potrafi zastosować w praktyce prawa obywatela w urzędzie,
- przedstawia zasady i dziedziny prawa,
- przedstawia korzyści związane z obywatelstwem UE,
- rozróżnia rodzaje norm społecznych,
- wskazuje znaczenie prawa – jego funkcje i zadania,
- omawia strukturę sądownictwa w Polsce,
- wskazuje różnice pomiędzy procesem cywilnym, karnym i postępowaniem administracyjnym,
- omawia podstawowe zadania organów ścigania,
- określa główne niebezpieczeństwa i zagrożenia, na jakie narażeni są młodzi ludzie,
- przedstawia i charakteryzuje europejski system ochrony praw człowieka,
- rozróżnia generacje praw człowieka,
- charakteryzuje prawa i obowiązki dziecka, ucznia,
- przedstawia zadania Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka,
- określa zadania Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
- omawia system ochrony praw człowieka w Polsce,
- uzasadnia potrzebę funkcjonowania organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka,
- prezentuje własne stanowisko,
- potrafi wykorzystać umiejętności obywatelskie w życiu codziennym,
- potrafi zaplanować swoją dalszą naukę,
- charakteryzuje możliwości podejmowania nauki poza granicami kraju,

- rozwija umiejętności obywatelskie pozwalające na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym,
- pogłębia i szanuje wartości takie jak patriotyzm, demokracja, tolerancja, poszanowanie prawa, w tym szczególnie praw człowieka,
- doskonali umiejętności korzystania z praw i obowiązków człowieka i obywatela,
- rozwija umiejętności potrzebne do planowania własnej kariery zawodowej oraz pokonywania codziennych problemów życiowych i szukania dla nich rozwiązań,
- doskonali umiejętności wykorzystywania różnorodnych źródeł informacji potrzebnych do planowania własnej kariery zawodowej,
- kształtuje postawę obywatelską, skierowaną na działania na rzecz innych ludzi, wolontariat, organizacje pozarządowe.

3. Materiał nauczania

I. MŁODY OBYWATEL W URZĘDZIE

1. Obywatel i obywatelstwo

- nabycie i zrzeczenie się obywatelstwa polskiego
- problem podwójnego obywatelstwa w świetle polskiego prawa
- identyfikacja obywateli w RP (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności)
- prawa i obowiązki obywateli RP
- obywatelstwo unijne (cechy, prawa)

2. Proces wyborczy

- formy udziału obywateli w życiu publicznym
- prawo wyborcze w RP (zasady, charakterystyka)
- prawo wyborcze obywateli polskich w UE
- problemy polskich wyborów (niska frekwencja, sposób prowadzenia kampanii)

3. Obywatel wobec codziennych problemów w życiu publicznym

- charakterystyka podstawowych dokumentów: dowodu osobistego, paszportu, prawa jazdy (sposób i procedury uzyskiwania)
- rejestracja pojazdu

4. Obywatel wobec niekorzystnych postanowień i decyzji urzędowych

- odwołania i zażalenia jako sposób postępowania odwoławczego obywateli
- skargi i wnioski jako sposób postępowania odwoławczego obywateli

- inne formy zmian decyzji (zgłaszanie projektów uchwał, organizacja lokalnego referendum etc.)
- działania z udziałem instytucji stojących na straży praworządności w RP (sądów administracyjnych, Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich)
- działania z udziałem instytucji stojących na straży praworządności w Unii Europejskiej (Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)

II. PRAWO I SĄDY

5. Normy i zasady prawne

- istota istnienia norm
- normy prawne (rodzaje, budowa)
- systemy prawa
- najważniejsze zasady prawne (retroakcji, domniemania niewinności, braku przestępstwa bez przepisu prawa, szkodliwości nieznajomości prawa)
- problem równości wobec prawa (równość mieszkańców wobec prawa a równe ich traktowanie)

6. Obywatel wobec źródeł prawa

- państwo prawa (cechy)
- porządek prawny (cechy)
- krajowe i międzynarodowe źródła prawa
- publikowanie aktów prawnych (charakterystyka publikatorów, rodzaje kodeksów)

7. Organizacja wymiaru sprawiedliwości w RP

- system sądownictwa w Polsce (charakterystyka)
- status sędziego w RP (niezawisłość sędziowska, posiadanie immunitetów)

8. Postępowania sądowe w RP

- podstawowe gałęzie prawa wewnętrznego (charakterystyka)
- postępowanie karne (sądowe, karnoskarbowe, mandatowe, w sprawach o wykroczenia)
- postępowanie cywilne (procesowe, nieprocesowe)
- postępowanie sądowo-administracyjne

9. Obywatel uczestnikiem sądowego postępowania karnego

- system najważniejszych pojęć z zakresu prawa karnego

- prawa i obowiązki uczestników postępowania karnego (ofiary, oskarżonego, świadka)
- mediacja w postępowaniu karnym

III. BEZPIECZEŃSTWO

10. Podstawowe organy bezpieczeństwa publicznego w RP – prokuratura

- struktura prokuratury (charakterystyka)
- zadania prokuratorów i prokuratury
- rola prokuratora w dochodzeniu i śledztwie
- rola prokuratora w postępowaniu sądowym (karnym, cywilnym i administracyjnym)

11. Podstawowe organy bezpieczeństwa publicznego w RP – policja

- zadania policji
- struktura policji
- uprawnienia policji

12. Struktura i uprawnienia służb mundurowych w RP

- charakterystyka najważniejszych służb mundurowych:
 - Centralnego Biura Śledczego,
 - Straży Granicznej,
 - Biura Ochrony Rządu,
 - wewnętrznych służb ochrony,
 - Centralnego Biura Antykorupcyjnego,
 - Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
 - straży miejskich i gminnych,
 - Służby Ochrony Kolei,
 - Państwowej Straży Pożarnej.

13. Bezpieczeństwo obywateli w miejscu zamieszkania

- zjawisko przemocy (charakterystyka)
- przykłady działań o charakterze przestępczym:
 - porzucenie nieletniego i handel nieletnimi,
 - problem pedofilii i prostytucji nieletnich,
 - pornografia i cyberprzestępczość,
 - problem kradzieży.

14. Młody obywatel wobec prawa karnego

- przestępczość nieletnich (charakterystyka)
- status prawny młodych (nieletni, małoletni, młodociany)
- postępowanie wobec nieletnich (charakterystyka)

- regulacje prawne dotyczące:
 - sprzedaży i spożywania alkoholu,
 - sprzedaży i używania tytoniu,
 - dystrybucji i zażywania narkotyków.

IV. EDUKACJA I PRACA W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

15. Kompetencje obywatelskie w edukacji

- prawa i obowiązki ucznia (charakterystyka)
- instytucje strzegące praw ucznia:
 - Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO),
 - Rzecznik Praw Dziecka (RPD),
 - wizytatorzy kuratoriów oświaty,
 - społeczny rzecznik praw ucznia,
 - szkolny rzecznik praw ucznia.

16. System kształcenia w RP

- polski system kształcenia (cechy)
- struktura systemu edukacji w RP
- funkcjonowanie szkolnictwa wyższego w RP

17. Uczeń w zjednoczonej Europie – możliwości i ograniczenia

- założenia i ograniczenia w zakresie edukacji w Unii Europejskiej
- edukacyjne programy unijne:
 - Comenius,
 - Erasmus,
 - Maria Curie,
 - Leonardo da Vinci,
 - Gruntvig.

18. Obywatel w zjednoczonej Europie – podróżowanie i zatrudnienie

- strefa swobodnego przemieszczania się w Unii Europejskiej (tzw. strefa Schengen)
- bezpieczne podróżowanie poza granicami RP
- zatrudnienie w zjednoczonej Europie

V. PRAWA CZŁOWIEKA

19. Geneza i podział praw człowieka

- historia praw człowieka
- prawa człowieka współcześnie (charakterystyka, generacje)

20. Prawa człowieka w państwie demokratycznym

- wewnętrzny system ochrony praw człowieka (charakterystyka)

- organizacje społeczne jako element systemu ochrony praw:
 - Fundacja im. Stefana Batorego,
 - Helsińska Fundacja Praw Człowieka,
 - Stowarzyszenie Młodych Dziennikarzy POLIS,
 - Polska Fundacja im. Roberta Schumana.
- międzynarodowy wymiar obrony praw człowieka:
 - Organizacja Narodów Zjednoczonych,
 - Komitet Praw Człowieka,
 - Parlament Europejski,
 - Rada Europy,
 - Organizacja Jedności Afrykańskiej,
 - Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka,
 - Human Rights Watch,
 - Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

21. Ochrona praw młodego obywatela

- młodzi a system ochrony
- najważniejsze prawa i obowiązki obywatelskie (charakterystyka)

VI. OCHRONA PRAW I WOLNOŚCI

22. System obrony praw człowieka w Polsce

- międzynarodowe źródła systemu obrony:
 - Rada Europy,
 - OBWE,
 - Inicjatywa Środkowoeuropejska,
 - Rada Państw Morza Bałtyckiego,
 - Międzynarodowa Organizacja Pracy,
 - UNESCO.
- udział reprezentantów RP w obronie praw człowieka poza granicami RP
- wewnątrz krajowy system obrony praw człowieka:
 - sądy,
 - Trybunał Konstytucyjny,
 - RPO,
 - Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.
- rola organizacji pozarządowych (funkcje i zadania)

23. Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka – szczególne instrumenty ochrony praw

- geneza powstania RPO
- charakterystyka urzędu RPO
- charakterystyka urzędu RPD

24. Ochrona praw człowieka w Europie. Europejski Trybunał Praw Człowieka

- geneza powstania ETPC
- skarga do ETPC (charakterystyka)
- postępowanie przed ETPC

25. Ochrona praw człowieka w Polsce – rola instytucji pozarządowych

- zarys historii aktywności organizacji pozarządowych w Polsce po 1918 roku
- charakterystyka funkcjonowania organizacji pozarządowych w RP po 1989 roku
- charakterystyka wybranych organizacji pozarządowych:
 - Amnesty International Poland,
 - Polskiej Akcji Humanitarnej.
- wolontariat (zasady i uwarunkowania)

26. Problem przestrzegania praw i wolności w Polsce

- wybrane postawy:
 - patriotyzm,
 - nacjonalizm,
 - rasizm,
 - szowinizm,
 - seksizm,
 - antysemityzm,
 - ksenofobia,
 - homofobia.
- wybrane przykłady inicjatyw przeciw nietolerancji:
 - Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”,
 - Fundacja Forum Dialogu Między Narodami,
 - Fundacja dla Wolności,
 - Integracja,
 - Fundacja „OŚKa”.

27. Obywatel obrońcą praw człowieka

- obrona praw człowieka (charakterystyka)
- przykłady konkretnych rozwiązań:
 - Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”,
 - Fundacja Forum Dialogu Między Narodami,
 - Integracja.

4. Przydatne metody i techniki nauczania-uczenia się wiedzy o społeczeństwie

Wiedza o społeczeństwie jest przedmiotem holistycznym („całościowym”), interdyscyplinarnym, integrującym wiadomości z różnych dyscyplin naukowych: m.in. socjologii, psychologii, historii, nauk politycznych i prawnych. Podstawowym celem realizacji procesu nauczania-uczenia się jest przekazanie uczniom spójnego obrazu otaczającej rzeczywistości.

Zgodnie z założeniami, zakresem tematycznym oraz specyfiką przedmiotu, jakim jest wiedza o społeczeństwie, uczeń kończący szkołę ponadgimnazjalną powinien nabyć m.in.:

- umiejętności konstruowania przydatnych mu pism, wniosków, skarg do urzędów oraz organów władz,
- podstawową wiedzę z zakresu praw i obowiązków obywatela RP i UE,
- umiejętność wykorzystania w praktyce posiadanej wiedzy z zakresu praw i obowiązków obywatela RP i UE.

Aby osiągnąć wspomniane wcześniej cele kształcenia i wychowania w ramach przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”, niezbędnym staje się doskonalenie zawodowe nauczyciela oraz dobór odpowiednich metod i technik kształcenia i wychowania. Nauczyciel posiada autonomię w planowaniu pracy dydaktycznej, wobec czego powinien odpowiednio dostosować dobór i sposób realizacji zajęć do zespołu uczniowskiego, a także do indywidualnych potrzeb poszczególnych uczniów poprzez zastosowanie odpowiednich metod kształcenia. Wybór właściwej metody zależy bowiem od wielu czynników, m.in.:

- indywidualnego doświadczenia nauczyciela,
- umiejętnego korzystania z pomocy dydaktyki (ogólnej i wiedzy o społeczeństwie),
- wieku uczniów,
- celów i zadań dydaktycznych, które będą realizowane,
- dostępności środków dydaktycznych oraz znajomości zasad nauczania.

Warunki właściwego stosowania metod nauczania-uczenia się można przedstawić w formie trzech zasad:

- zgodności metody z charakterem aktualnie przerabianego materiału,
- zgodności materiału i metody z celami lekcji,
- zgodności materiału, celów i metod z możliwościami poznawczymi uczniów.

Wartość metody nauczania-uczenia się zależy więc od tego, czy i w jakim stopniu wywołuje aktywność, samodzielność i zaangażowanie samych

uczniów. Uczenie się pozostaje tym efektywniejsze, im więcej uczeń uczestniczy „bezpośrednio” w procesie poznawania, dlatego tak popularne są obecnie **metody „aktywizujące”**.

Poniżej przedstawiono kilka wybranych metod i technik pracy z uczniem na lekcjach z wiedzy o społeczeństwie.

Wykład – to jedna z najczęściej stosowanych metod przekazywania przez nauczyciela wiadomości i treści lekcji, przede wszystkim ze względu na możliwość omówienia dużej ilości materiału w relatywnie krótkim czasie. W tej metodzie bardzo ważnym elementem są poszczególne etapy, takie jak:

1. przedstawienie celów wykładu,
2. podanie tematu,
3. omówienie poszczególnych punktów wykładu,
4. podkreślenie i powtórzenie najważniejszych informacji, które powinny być zanotowane przez uczniów.

Stosując go, warto pamiętać o ograniczonym czasie wykładu (do 10-15 minut) oraz aktywizowaniu uczniów w jego trakcie (należy pozwalać na zadawanie pytań i przerywanie).

Burza mózgów – polega na rozwiązaniu określonego problemu przez zebranie jak największej liczby pomysłów (w myśl zasady, że nie ma złych propozycji). Stosując tę metodę, należy pamiętać o odpowiednich etapach pracy, czyli:

1. przedstawieniu problemu w sposób otwarty,
2. zgłaszaniu pomysłów przez uczniów,
3. analizie i ocenie pomysłów,
4. wyborze najlepszego rozwiązania.

Dyskusja – metoda polegająca na wymianie poglądów uczniów (i nauczyciela) na zadany temat. Bardzo istotnym elementem jest dobre zorganizowanie i przeprowadzenie dyskusji, aby uniknąć chaosu. Ważnymi elementami przygotowania dyskusji są:

1. sformułowanie tematu, aby powstały dwa stanowiska lub więcej,
2. przypomnienie niezbędnych informacji do przeprowadzenia dyskusji,
3. ustalenie zasad dyskusji,
4. podsumowanie i określenie jej rezultatów.

Stosując tę metodę, trzeba pamiętać o eliminowaniu czynnika osobistego (personalnych ataków). Brak tu także miejsca na emocjonalne przedstawianie. Efektywność tej metody zależy od odpowiedniego zagajenia, panowania nauczyciela nad dyskusją (kontrola języka, czasu, etc.).

Na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie przydatna pozostaje jedna z technik dyskusji – **deбата „za i przeciw”**, polegająca na analizie problemu podejmowania decyzji przez zespół uczniowski. Zadaniem uczniów jest przytoczenie takich argumentów, które mogą przekonać przeciwnika w debacie. Wdrażając tę technikę, należy:

- określić temat debaty,
- podzielić klasę na grupy (najczęściej dwie),
- określić czas debaty,
- odnotować wnioski na karcie pracy (może to być tablica, plakat),
- podsumować debatę, czyli wyciągnąć wnioski i dokonać oceny, które argumenty były najbardziej przekonujące.

Analiza przypadku polega na interpretacji określonego, konkretnego przypadku. Jej zaletą pozostaje (często) możliwość wykazania, że pochoinnie wydawane sądy mogą być krzywdzące, nieprawdziwe lub nawet kompromitujące. Rolą uczącego pozostaje przygotowanie lub wybór określonego przypadku, postawienie problemów, np. *Kto ponosi odpowiedzialność za dany stan rzeczy? Dlaczego ktoś postąpił w ten właśnie sposób?* etc.

Szczególną formą analizy przypadku pozostaje **metaplan**, którego istota polega na odpowiedzi na trzy pytania:

1. Jak jest aktualnie?

2. Jak być powinno?

3. Dlaczego nie jest tak, jak być powinno?

Wnioski wynikające z analizy

Ta prosta we wdrożeniu propozycja może być wykorzystywana niemal do każdych treści, posiada walor aktywizacji uczniów, a w przypadku odpowiedzi na pierwsze i trzecie pytanie, nie wymaga od uczniów nawet tzw. wiedzy początkowej.

Analiza SWOT polega na analizie przez zespół klasowy zadanego problemu i dokonaniu jego oceny. W metodzie tej należy wykorzystać tabelę pracy:

Mocne strony problemu
(*Strength* – siła)

Słabe strony problemu
(*Weaknesses* – słabość)

Szanse wynikające z mocnych stron
(*Opportunities* – szanse)

Zagrożenia wynikające ze słabych stron
(*Threats* – zagrożenia)

Nauczyciel określa problem, uczniowie zaś skupiają się nad pracą i rozwiązaniem, a następnie dookreślają wspólne rozwiązanie.

Drama stanowi improwizację, która umożliwia przeżycie pewnych problemów oraz poszukiwanie ich rozwiązań. Można tu wyróżnić m.in. formy rozmowy, wywiadu, techniki improwizacyjne – inscenizację, pantomimę, rzeźbę (dwóch uczniów: rzeźbiarz i rzeźba), żywy obraz (uczniowie uchwytują najbardziej dramatyczny lub najważniejszy obraz), ćwiczenia w pisaniu i czytaniu (redagowane przez uczniów: list, dziennik czy pamiętnik), techniki manualno-plastyczne (rysunek, przedmiot–znak, kostium).

Przy korzystaniu z tej metody odgrywanie przez uczniów ról może być zaplanowane, może jednak stanowić także zupełne zaskoczenie. Rolą nauczyciela jest postawienie problemu albo pytania, które stanowi pretekst do udzielenia odpowiedzi w postaci dramy. Odpowiedzi na pytanie przygotowywane są w zespołach. Podobnie jak w wielu innych przypadkach ważnym pozostaje podsumowanie całego zadania przez nauczyciela.

Metoda WebQuest jest jedną z nowszych metod pracy dydaktycznej, wykorzystującą możliwości technologii informatycznej. Metoda ta uczy poszukiwać informacji (w różnych źródłach, najczęściej w Internecie), dokonywać ich selekcji, opracowywać je i oceniać ich przydatność. WebQuest aktywizuje ucznia, zmusza do samodzielnej pracy. Może być wykorzystany w procesie nauczania dowolnego przedmiotu i na każdym etapie edukacji. Metoda może być szczególnie przydatna na lekcjach wiedzy o społeczeństwie.

Na strukturę WebQuestu składają się następujące elementy:

1. temat,
2. wprowadzenie,
3. zadania,
4. proces,
5. źródła,
6. ewaluacja.

Temat należy tak sformułować, by był interesujący. Powinien on zaciekać uczniów i zachęcić ich do działania. Trzeba określić jego adresatów oraz autorów.

Wprowadzenie, podobnie jak temat, ma zaciekać uczniów oraz wprowadzić ich w tematykę przygotowywanego projektu. Opis powinien być oryginalny, zachęcający do działania, motywujący. Musi wskazywać na cele i umieścić ich realizację w szerszym kontekście procesu dydaktycznego. We wprowadzeniu można także opisać, jakie powinny być efekty pracy nad projektem (czyli czego uczniowie powinni się nauczyć w trakcie tworzenia projektu), jakie treści programowe będą realizowane (konkretne odniesienie do podstawy programowej).

Zadania dla uczniów powinny być tak sformułowane, aby zaciekawić ucznia. Winny być złożone, stanowić problem do analizy, być kreatywne i wywoływać kreatywność.

W kolejnym elemencie metody, jakim jest **proces**, należy zaprezentować uczniom kroki, jakie trzeba wykonać, aby zrealizować zadanie.

Następny element to **przedstawienie źródeł**, jakie będą potrzebne do wykonania projektu, a **ewaluacja** to opis, które przedsięwzięcia ucznia oraz procesy będą podlegały ocenie.

Zgodnie z podstawą kształcenia ogólnego na IV etapie edukacji co najmniej 10% treści należy realizować za pomocą **metody projektu**, a każdy uczeń powinien uczestniczyć w co najmniej jednym projekcie w ciągu roku nauki. Metoda projektu polega na samodzielnej (bądź grupowej) i aktywnej pracy uczniów przy wykonywaniu określonego przez nauczyciela lub uczniów zadania. Projekt ma często charakter interdyscyplinarny. Nauczyciel określa jego temat i dokonuje podziału na zadania wspólnie z uczniami. Realizując zadanie, należy precyzyjnie określić cele i metody pracy, następnie wyznaczyć terminy wykonania poszczególnych etapów zadania oraz jego całości. Na każdym etapie projektu uczniowie powinni współpracować z nauczycielem (warto zaplanować w tym celu konsultacje). Rezultaty pracy prezentowane są publicznie. Efektem finalnym może być przedstawienie projektu w postaci prezentacji multimedialnej, wystawy, inscenizacji lub (co jest jednak najmniej korzystne) wykładu.

Projekt winien być realizowany etapowo. Można wyróżnić następujące etapy:

1. **Etap wstępny** – zadaniem nauczyciela na tym etapie jest pobudzenie zainteresowania uczniów możliwością udziału w projekcie, poszukiwanie, precyzowanie, weryfikacja i formułowanie tematów (problemów) oraz celów dla poszczególnych zespołów.
2. **Etap przygotowawczy** (organizacyjny) – obejmuje ostateczne określenie tematu, podział zadań w poszczególnych grupach, weryfikację informacji (na najbardziej przydatne, uzupełniające), określenie braków we własnej wiedzy, gromadzenie literatury i środków pomocniczych, etc.
3. **Etap zasadniczy** – polega na gromadzeniu i porządkowaniu materiałów, ocenie i weryfikacji przydatności zgromadzonych materiałów, opracowaniu dokumentacji projektu oraz wstępnej samoocenie wykonanych działań i przygotowanej wersji „prezentacyjnej”.
4. **Etap końcowy** – obejmuje zwykle publiczną prezentację pracy i dyskusję nad wykonanym projektem, analizę wniosków i uwag zgłoszonych w czasie dyskusji oraz ocenę końcową dokonań.

Warto podkreślić, iż autorzy podręcznika *Wiedza o Społeczeństwie* – doceniając znaczenie opisanej metody w procesie kształcenia przedmiotu – zamieścili w nim szereg propozycji poleceń i zadań, które należy wykonać metodą projektu.

5. Procedury sprawdzania osiągnięć uczniów

Jednym z najistotniejszych elementów realizacji założeń programowych są skuteczne metody osiągania celów kształcenia i wychowania. Wiedza o społeczeństwie, jako przedmiot interdyscyplinarny, daje szerokie możliwości oceny ucznia poprzez stosowanie różnorodnych metod.

Ocena szkolna pozostaje ważnym elementem, mającym na celu m.in.:

- podanie informacji zwrotnej dla nauczyciela i ucznia o stanie przyswojonej wiedzy i umiejętności,
- podanie informacji o włożonym wysiłku uczniów,
- podanie informacji dla nauczyciela odnośnie do efektywności kształcenia;
- podanie informacji dla rodziców uczniów,
- wypełnienie wymogów wewnątrzszkolnego systemu oceniania,
- selekcję uczniów względem siebie.

Przedmiotem **oceny wewnątrzszkolnej** powinny być trzy elementy:

- aktualny stan wiedzy i umiejętności ucznia,
- postępy ucznia w trakcie bieżącego roku szkolnego,
- wkład pracy ucznia.

Należy pamiętać, że oceny częściowe nie powinny być traktowane jednakowo. W ocenie końcowej trzeba uwzględnić co prawda wszystkie oceny częściowe, ale warto uwzględniać je w różnych proporcjach. Pożądane jest więc, by na początku roku szkolnego ustalić priorytety – dobrym rozwiązaniem pozostaje wprowadzenie do przedmiotowego systemu oceniania zamiast średniej arytmetycznej np. tzw. średniej ważonej, wskazującej uczniom na „ważniejsze” i „mniej ważne” oceny. Te pierwsze powinny obejmować zwłaszcza sprawdziany z większej partii materiału czy przygotowywanie projektów edukacyjnych.

Dokonując oceny osiągnięć uczniów, warto wykorzystywać:

■ wypowiedzi ustne:

- odpowiedzi ustne („z miejsca” i „przy tablicy”),
- dyskusje na forum klasy,
- przemówienia,

- debaty (z wykorzystaniem argumentowania, analizy, wnioskowania, komentarza),
 - pracę nad projektem uczniowskim i ocenę jego prezentacji.
- **prace pisemne w klasie:**
- kartkówki – np. do 15 minut, obejmujące wiedzę i umiejętności z zakresu materiału ostatniej lekcji lub z ostatnich kilku zajęć, często niezapowiedziane (zgodnie z zapisem w statucie szkoły),
 - sprawdziany – czas trwania dowolny (zwykle do 40 minut, materiał z kilku lekcji, zapowiedziany z co najmniej tygodniowym wyprzedzeniem i potwierdzony wpisem do dziennika (zgodnie z zapisem w statucie szkoły),
 - prace semestralne – tworzone jako interdyscyplinarne sprawdziany kompetencji, często konstruowane wspólnie z innymi przedmiotami humanistycznymi.
- **prace domowe:**
- analizę źródeł różnego typu,
 - rozwiązywanie ćwiczeń,
 - własną twórczość (np. referaty, przemówienia, wywiady),
 - prowadzenie prac badawczych i opracowanie ich wyników (także z wykorzystaniem technologii informacyjnej),
 - opracowanie zagadnień dotyczących bieżących spraw z różnych sfer społecznych,
 - przygotowanie pod kierunkiem nauczyciela zajęć tematycznych (np. projektów) oraz ćwiczeń.
- **aktywność na lekcji:**
- pracę w grupie (organizację pracy grupy, zaangażowanie, sposób prezentacji, efekty pracy),
 - aktywną pracę indywidualną poprzez prezentację referatów, projektów itp.,
 - udział w konkursach przedmiotowych i projektach, angażujących całą społeczność szkolną.

Nauczyciel, korzystając z powyższych propozycji, powinien uwzględnić konieczność indywidualizacji nauczania, co oznacza, że metody sprawdzania osiągnięć ucznia należy dostosować do jego umiejętności.

Wybierając odpowiednią metodę, trzeba zwrócić uwagę na konieczność indywidualizacji nauczania uczniów z niepełnosprawnością ruchową. Do problemów uczniów z niepełnosprawnością ruchową zaliczamy: słabą koncentrację uwagi, dysharmonię rozwoju, nadpobudliwość, męczliwość, bier-

ność, niekiedy zachowania agresywne i buntownicze, niską lub zbyt wysoką (nieadekwatną) samoocenę, trudności w relacjach społecznych, zaburzenia komunikacyjne, obniżenie nastroju czy występowanie lęków o własne zdrowie i przyszłość.

6. Umiejętności ponadprzedmiotowe

Bardzo ważnym elementem w nauczaniu wiedzy o społeczeństwie są osiągnięcia i umiejętności ponadprzedmiotowe (uzyskiwane w ramach różnych przedmiotów). Zgodnie z zaleceniami podstawy programowej wiedzy o społeczeństwie w planie dydaktycznym uwzględniono następujące umiejętności:

1. Planowanie, organizowanie i ocenianie własnego uczenia się, przyjmowanie coraz większej odpowiedzialności za własną naukę.
2. Skuteczne porozumiewanie się w różnych sytuacjach, prezentacja własnego punktu widzenia i branie pod uwagę poglądów innych ludzi, poprawne posługiwanie się językiem ojczystym, przygotowanie do publicznych wystąpień.
3. Efektywne współdziałanie w zespole i praca w grupie, budowanie więzi międzyludzkich, podejmowanie indywidualnych i grupowych decyzji, skuteczne działanie na gruncie zachowania obowiązujących norm.
4. Rozwiązywanie problemów w sposób twórczy.
5. Poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł oraz efektywne posługiwanie się technologią informacyjną.
6. Odnoszenie do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenie potrzebnych doświadczeń i nawyków.
7. Rozwój sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań.
8. Przyswajanie sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów.

II. Roczny plan dydaktyczny

Przedstawiony roczny plan dydaktyczny stanowi propozycję dla nauczycieli, w jaki sposób realizować tematy wiedzy o społeczeństwie z zakresu podstawowego w szkole ponadgminazjalnej. Plan uwzględnia 27 tematów lekcyjnych, które są odzwierciedleniem układu tematów z podręcznika *Wiedza o społeczeństwie* wydawnictwa SOP Oświatowiec Toruń.

W planie przewidziano trzy sprawdziany pisemne: dwa w pierwszym półroczu, jeden w drugim półroczu. Taki układ wynika z faktu, iż w pierwszym półroczu jest relatywnie więcej zajęć lekcyjnych niż w półroczu drugim.

Uwzględniono także cele lekcji oraz umiejętności, jakie powinien nabyć uczeń zgodnie z wymaganiami podstawy programowej.

Do każdej lekcji zaproponowano metody nauczania-uczenia się oraz środki dydaktyczne. Ostatnia kolumna tabeli dotyczy odniesień do szczegółowych wymogów podstawy programowej.

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
I. MŁODY OBYWATEL W URZĘDZIE						
1.	Obywatel i obywatelstwo	▪ zna akty prawne dotyczące nabywania obywatelstwa ▪ zna pojęcia: obywatel, prawo krwi, prawo ziemi ▪ poznaje prawa i obowiązki obywatela zapisane w Konstytucji RP ▪ zna zasady identyfikacji obywateli w RP (rejestr PESEL) ▪ zna prawa i cechy obywatela UE	▪ charakteryzuje zasady nabywania obywatelstwa polskiego oraz prawa i obowiązki obywatela RP ▪ nabywa umiejętności obywatelskich pozwalających na aktywny udział w życiu społecznym i obywatelskim ▪ wyjaśnia znaczenie pojęć obywatelstwo, obywatel, bezpaństwowiec, repatriant ▪ potrafi wyjaśnić, czym jest numer PESEL ▪ wyjaśnia, czym różni się obywatelstwo unijne od obywatelstwa państwowego	▪ wykład, ▪ rozmowa nauczająca, ▪ praca w grupach	▪ fragmenty ustawy <i>O obywatelstwie polskim</i>, ▪ fragment <i>Konstytucji RP</i>	1. Młody obywatel w urzędzie 1.1. Wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne
2.	Proces wyborczy	▪ jest przygotowany do uczestnictwa w wyborach ▪ zna prawo wyborcze RP ▪ dzieli bierne prawo wyborcze i czynne prawo wyborcze – zna zasady każdego z nich	▪ potrafi wyjaśnić, na czym polega spójność frekwencji wyborczej i legitymizacji społecznej ▪ wyjaśnia, czym różni się demokracja pośrednia	▪ praca z tekstami źródłowymi, ▪ praca w grupach,	▪ fragmenty kodeksu wyborczego, ▪ fragment <i>Konstytucji RP</i>	1. Młody obywatel w urzędzie 1.3. Podaje formalne warunki, jakie spełnić musi

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 2.	Proces wyborczy	- definiuje pojęcia związane z prawami wyborczymi w Polsce i Unii Europejskiej - rozdzieli typy demokracji pośredniej i bezpośredniej - wymienia główne zasady prawa wyborczego - zna podstawowe problemy polskich wyborów	- od bezpośredniej, wymienia współczesne rodzaje demokracji bezpośredniej i pośredniej, potrafi wyjaśnić te pojęcia - charakteryzuje prawo wyborcze w Polsce i Unii Europejskiej - wyjaśnia problemy polskich wyborów powszechnych - efektywnie współdziała w grupie i zespole - tworzy nawyki potrzebne do funkcjonowania w społeczeństwie obywatelskim	- praca z podręcznikiem, - drama	—	obywatel, by wziąć udział w wyborach
3.	Obywatel wobec codziennych problemów w życiu publicznym	- zna zasady wydawania dowodów osobistych, paszportów, prawa jazdy oraz dowodów rejestracyjnych samochodów - zna pojęcia osoba małoletnia i osoba ubezwłasnowolniona - zna zadania urzędów w zakresie wydawania	- wie, jaki urząd wydaje dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, dowód rejestracyjny pojazdu - potrafi prawidłowo wypełniać druki urzędowe związane z uzyskaniem dokumentów (dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, dowód	- praca w grupach, - praca indywidualna, - wykład, - rozmowa nauczająca	formularze wniosków o wydanie paszportu, dowodu osobistego	1. Młody obywatel w urzędzie 1.2. Ustala, w jakim urzędzie i w jaki sposób uzyskuje się dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, jak rejestruje

cd. 3.	—	dokumentów	rejestracyjny) stosuje wiedzę i zdobyte umiejętności w praktyce	—	—	się motocykl i samochód
4.	Obywatel wobec niekorzystnych postanowień i decyzji w urzędach	- zna prawa obywatela w urzędzie - zna zasady formułowania pism urzędowych - zna zasady odwołania się od decyzji urzędu - zna pojęcia: decyzja, wniosek, skarga, apelacja, kasacja - zna instytucje stojące na straży ochrony praw obywateli w Polsce i UE	- potrafi korzystać z praw obywatela w urzędzie - potrafi zredagować wniosek, skargę i pismo do urzędu - stosuje wiedzę i zdobyte umiejętności w praktyce - potrafi uzyskać informację w odpowiednim urzędzie - rozwiązuje problemy w sposób twórczy - nabywa umiejętności do publicznych wystąpień - poprawnie pisze skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich oraz innych instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka	- rozmowa nauczająca, - burza mózgów, - praca z podręcznikiem, - drama	- strony internetowe miast (BIP), - wzory pism urzędowych (skargi i wnioski)	1. Młody obywatel w urzędzie 1.4. Uzyskuje informację publiczną na zadany temat w odpowiednim urzędzie 1.5. Wyjaśnia, co może zrobić obywatel, gdy nie zgadza się z decyzją urzędu 1.6. Sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie 6. Ochrona praw i wolności 6.2. Opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; pisze prostą skargę do

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 4.	Obywatel wobec niekorzystnych postanowień i decyzji w urzędach	—	—	—	—	jednego z nich (według wzoru) 6.3. Uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu
II. PRAWO I SĄDY						
5.	Normy i zasady prawne	▪ zna i definiuje pojęcia różnych rodzajów norm społecznych ▪ zna i definiuje pojęcie normy prawnej ▪ zna podstawowe zasady prawne obowiązujące w Polsce	▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia prawa ▪ rozróżnia rodzaje norm prawnych i potrafi wskazać różnice między nimi ▪ przedstawia podstawowe zasady prawne obowiązujące w Polsce ▪ wyjaśnia problem równości wobec prawa ▪ skutecznie działa na gruncie zachowania obowiązujących norm ▪ poprawnie posługuje się językiem ojczyntym	▪ wykład, ▪ burza mózgów, ▪ praca w grupach, ▪ rozmowa nauczającą	▪ podręcznik, ▪ fragment kodeksu cywilnego (fragment przepisu prawnego)	2. Prawo i sądy 2.1. Wyjaśnia, co to jest prawo i czym różni się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych 2.2. Wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, nieznajomość

cd. 5.	—	—	—	—	—	prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania
6.	Obywatel wobec źródeł prawa	▪ zna pojęcie państwo prawa oraz porządek prawny ▪ wymienia krajowe i międzynarodowe źródła prawa ▪ wymienia publikatory prawne w Polsce ▪ zna i odróżnia rodzaje kodeksów	▪ wyjaśnia podstawowe zasady państwa prawa ▪ charakteryzuje porządek prawny ▪ przedstawia zasady hierarchiczności prawa ▪ rozumie zasadę nadrzędności konstytucji nad innymi aktami prawnymi w państwie ▪ odnajduje akty prawne w odpowiednim publikatorze prawa	▪ rozmowa nauczająca, ▪ praca w grupach, ▪ burza mózgów	▪ fragment <i>Konsytucji RP</i>, ▪ strony internetowe – dziennik ustaw ▪ Monitor polski	2. Prawo i sądy 2.3. Wymienia źródła prawa; znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne
7.	Organizacja wymiaru sprawiedliwości w RP	▪ zna system sądownictwa powszechnego w Polsce ▪ zna pojęcia niezawisłość i niezależność sędziowska	▪ uzasadnia potrzebę niezawisłości i niezależności sędziowskiej ▪ rozumie strukturę sądownictwa powszechnego w Polsce ▪ porządkuje informacje z różnych źródeł	▪ rozmowa nauczająca, ▪ praca w grupach – analiza SWOT	▪ fragment <i>Konstytucji RP</i>	2. Prawo i sądy 2.5. Uzasadnia potrzebę niezawisłości i niezależności sędziów
8.	Postępowanie sądowe w RP	▪ zna podstawowe gałęzie prawa w Polsce ▪ zna zasady postępowania karnego, cywilnego	▪ charakteryzuje pojęcia związane z procesem karnym, cywilnym, administracyjnym	▪ rozmowa nauczająca, ▪ praca w grupach,	▪ fragmenty kodeksów – cywilnego, karnego,	2. Prawo i sądy 2.4. Wyjaśnia różnice między prawem

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 8.	Postępowanie sądowe w RP	oraz sądowno-administracyjnego	- wskazuje różnicę między procesem karnym a cywilnym - posługuje się językiem prawa - rozwiązuje problemy w sposób twórczy - odnosi zdobytą wiedzę do praktyki - porządkuje informacje z różnych źródeł	- praca indywidualna, - drama	- postępowania administracyjnego, - wzór pozwu	cywilnym, karnym, administracyjnym; wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy 2.8. Pisze pozew w wybranej sprawie cywilnej i zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa (według wzoru)
9.	Obywatel uczestnikiem sądowego postępowania karnego	- zna podstawowe pojęcia związane z procesem karnym - zna prawa i obowiązki uczestników postępowania karnego - wyjaśnia rolę mediacji w postępowaniu karnym	- analizuje przebieg procesu karnego - odróżnia proces karny od innych rozpraw sądowych - wskazuje zalety mediacji w procesie karnym	- praca w grupach, - burza mózgów, - drama	- wzór zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, - wzory pism zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa	2. Prawo i sądy 2.6. Przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego cywilnego i karnego; uzasadnia znaczenie

cd. 9.	—	—	▪ efektywnie współdziała w zespole ▪ rozwiązuje problemy w sposób twórczy	—	—	mediacji 2.7. Wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa
	Lekcja powtórzeniowa					

III. BEZPIECZEŃSTWO

10.	Podstawowe organy bezpieczeństwa publicznego RP – prokuratura	▪ zna strukturę i zadania prokuratury i prokuratorów ▪ zna rolę prokuratora w postępowaniu sądowym	▪ charakteryzuje podstawowe zadania prokuratury ▪ porządkuje informacje z różnych źródeł	▪ rozmowa nauczająca, ▪ metaplan	▪ strony internetowe prokuratur	3. Bezpieczeństwo 3.1. Charakteryzuje najważniejsze zadania prokuratury i policji
11.	Podstawowe organy bezpieczeństwa publicznego RP – policja	▪ zna strukturę i podstawowe zadania policji ▪ zna zakres obowiązków policji względem obywateli ▪ zna zasady legitymowania i możliwości zatrzymania przez policję	▪ określa prawa obywatela w kontaktach ze służbami porządkowymi ▪ rozpoznaje przypadki naruszania praw wobec obywatela przez służby porządkowe ▪ potrafi dochodzić swoich praw	▪ praca z podręcznikiem, ▪ praca w grupach, ▪ dyskusja	▪ strony internetowe policji	3. Bezpieczeństwo 3.1. Charakteryzuje najważniejsze zadania prokuratury i policji 3.2. Przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych;

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 11.	Podstawowe organy bezpieczeństwa publicznego RP – policja	—	—	—	—	rozpoznaje przejawy ich naruszania
12.	Struktura i uprawnienia służb mundurowych w RP	▪ zna instytucje odpowiadające za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne w państwie ▪ zna uprawnienia i zadania: straży miejskiej i gminnej, CBS, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, wewnętrznych służb ochrony, CBA, ABW, SOK, Państwowej Straży Pożarnej	▪ określa zadania poszczególnych organów porządku publicznego ▪ odróżnia uprawnienia policji od straży miejskiej (gminnej) ▪ rozpoznaje kompetencje i zadania poszczególnych służb ochrony państwa.	▪ praca z podręcznikiem, ▪ debata „za i przeciw”	▪ podręcznik, ▪ strony internetowe służb porządkowych w Polsce	3. Bezpieczeństwo 3.2. Przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych; rozpoznaje przejawy ich naruszania
13.	Bezpieczeństwo obywateli w miejscu zamieszkania	▪ zna rodzaje przemocy ▪ zna instytucje przeciwdziałania przemocy domowej ▪ zna zagrożenia wynikające z tytułu handlu nieletnimi, pedofilii, pornografii w cyberprzestrzeni, prostytucji nieletnich ▪ zna zagrożenia związane	▪ rozumie, czym jest i wie, jak przeciwstawić się pedofilii, pornografii w cyberprzestrzeni ▪ charakteryzuje rodzaje przemocy domowej oraz zna sposoby przeciwstawiania się jej ▪ wie, gdzie powinien szukać pomocy, gdy	▪ pogadanka, drzewko decyzyjne, ▪ burza mózgów	▪ podręcznik, ▪ strony internetowe organizacji przeciwdziałających przemocy (np. La Strada, „Dzieci Niczyje”, ITAKA)	3. Bezpieczeństwo 3.3. Nawiązuje kontakt (osobiście, telefonicznie lub mailowo) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie

cd. 13	—	▪ z kradzieżą oraz zna zasady bezpieczeństwa	downie się o przypadkach handlu ludźmi ▪ uzasadnia potrzebę funkcjonowania niebieskiej linii ▪ potrafi unikać zagrożeń i przestrzega zasad bezpieczeństwa w sytuacjach zagrożenia ▪ podejmuje decyzje dotyczące własnego bezpieczeństwa ▪ korzysta z różnorodnych źródeł informacji	—	—	uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy 3.4. Wymienia przestępstwa, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie; wie, jak można próbować ich uniknąć i przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w sytuacji zagrożenia
14.	Młody obywatel wobec prawa karnego	▪ zna przepisy prawne dotyczące nieletnich, małoletnich, młodocianych oraz zna zakres odpowiedzialność osób nieletnich ▪ zna zasady postępowania wobec nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych ▪ zna przepisy prawne	▪ przewiduje konsekwencje swoich czynów w razie popełnienia przestępstwa ▪ odróżnia środki poprawcze od środków wychowawczych ▪ rozumie szkodliwość działania narkotyków, papierosów i alkoholu ▪ interpretuje przepisy	▪ pogadanka, ▪ praca w grupach, ▪ drama	▪ podręcznik, ▪ ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii	3. Bezpieczeństwo 3.5. Wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa (środki wychowawcze i poprawcze)

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 14.	Młody obywatel wobec prawa karnego	dotyczące sprzedaży alkoholu, tytoniu, narkotyków	prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji używek ▪ podejmuje indywidualne decyzje ▪ porządkuje informacje, korzysta z technologii informacyjnej	—	—	3.6. Przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków, wskazuje na konsekwencje ich łamania

IV. EDUKACJA I PRACA W POLSCE I UNII EUROPEJSKIEJ

15.	Kompetencje obywatelskie w edukacji	▪ zna i potrafi wymienić prawa i obowiązki ucznia ▪ zna podstawowe dokumenty prawne związane z prawami ucznia ▪ zna instytucje zajmujące się prawami ucznia	▪ analizuje przypadki łamania praw ucznia i dziecka ▪ rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia, potrafi wskazać instytucje powołane do ochrony praw ▪ sporządza pismo do organów ochrony praw ucznia, obywatela ▪ wyszukuje prawa i obowiązki ucznia w dokumentach prawnych	▪ pogadanka ▪ burza mózgów, ▪ praca z materiałami źródłowymi, ▪ metaplan	▪ podręcznik, ▪ <i>Konstytucja RP</i>, ▪ statut szkoły, ▪ konwencja o ochronie praw dziecka, ▪ strony internetowe instytucji zajmujących się ochroną praw dziecka i ucznia	4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej 4.1. Wymienia prawa i obowiązki ucznia; wyszukuje gwarantujące je przepisy prawa oświatowego oraz przepisy zawarte w innych aktach prawnych (np. w Konstytucji
-----	--	---	---	---	--	--

cd. 15.	—	—	▪ wskazuje instytucje związane z ochroną praw ucznia ▪ potrafi rozwiązać problemy w sposób twórczy ▪ potrafi efektywnie współdziałać w grupie ▪ potrafi wykorzystywać informacje z różnych źródeł	—	—	Rzeczypospolitej Polskiej). 4.2. Rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia i w razie potrzeby podejmuje odpowiednie kroki w celu ich ochrony
16.	System kształcenia w RP	▪ zna strukturę i system kształcenia w Polsce (od szkoły podstawowej do szkoły wyższej)	▪ potrafi zaplanować swoją dalszą naukę ▪ określa zasady przeprowadzania egzaminów po szkole ponadgimnazjalnej ▪ wyszukuje informacje związane z rekrutacją na studia ▪ potrafi odnieść do praktyki zdobytą wiedzę ▪ wykorzystuje informacje z różnych źródeł ▪ poszukuje informacji i porządkuje je ▪ przyjmuje odpowiedzialność za własną naukę	▪ wykład, ▪ burza mózgów, ▪ praca z materiałami źródłowymi, ▪ drzewko decyzyjne	▪ podręcznik, ▪ informatory maturalne, ▪ informatory na studia, ▪ strony internetowe wyższych uczelni	4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej 4.3. Omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania do szkół wyższych
17.	Uczeń w zjednoczonej Europie – możliwości i ograniczenia	▪ zna możliwości edukacji w Unii Europejskiej ▪ zna zasady europejskich programów edukacyjnych	▪ potrafi zaplanować dalszą naukę ▪ wyszukuje informacje związane z rekrutacją na studia lub do szkół w UE	▪ wykład, ▪ praca w grupach, ▪ drzewko decyzyjne	▪ informatory programów unijnych	4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej 4.4. Przedstawia

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 17.	Uczeń w zjednoczonej Europie – możliwości i ograniczenia	—	▪ potrafi zaplanować studia za granicą ▪ poszukuje informacji z różnych źródeł i porządkuje je ▪ przyjmuje odpowiedzialność za dalszą naukę	—	—	warunki podejmowania przez młodych Polaków nauki w Unii Europejskiej oraz wyszukuje informacje na ten temat odnoszące się do wybranego państwa
18.	Obywatel w zjednoczonej Europie – podróżowanie i zatrudnienie	▪ zna zalety wynikające z przynależności Polski do strefy Schengen ▪ zna zasady bezpiecznego podróżowania ▪ zna zasady zatrudnienia na terenie Unii Europejskiej	▪ potrafi zaplanować własną karierę zawodową ▪ poprawnie przygotowuje CV i Europass-CV ▪ wskazuje miejsca, gdzie może szukać pracy w UE ▪ określa zasady bezpiecznego podróżowania ▪ analizuje zasady przyjmowania do pracy w UE ▪ ocenia korzyści wynikające z przynależności Polski do strefy Schengen ▪ rozwiązuje problemy w sposób twórczy ▪ wykorzystuje umiejętnie informacje z różnych	▪ wykład, ▪ pogadanka, ▪ praca w grupach, ▪ debata „za i przeciw”	▪ przykładowe wzory CV i listów motywacyjnych	4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej 4.6. Wyjaśnia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie, jakie umowy mogą zawierać i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów 4.7. Omawia ogólne zasady podejmowania pracy i zakładania własnych

cd. 18.	—	—	źródeł; potrafi posługiwać się technologią informacyjną	—	—	przedsiębiorstw w Unii Europejskiej (na podstawie informacji z Internetu), sporządza Europass-CV
	Lekcja powtórzeniowa					

V. PRAWA CZŁOWIEKA

19.	Geneza i podział praw człowieka	▪ definiuje pojęcia związane z prawami człowieka ▪ zna historyczny rodowód praw człowieka ▪ wymienia dokumenty związane z prawami człowieka obowiązujące obecnie na świecie ▪ zna generację praw człowieka ▪ zna najważniejsze prawa człowieka	▪ charakteryzuje znaczenie praw człowieka ▪ wskazuje, w jakich dokumentach międzynarodowych zostały zapisane prawa człowieka ▪ określa, czym są prawa powszechne i niezbywalne ▪ określa katalog najważniejszych dokumentów międzynarodowych związanych z prawami człowieka ▪ wykorzystuje informacje z różnych źródeł ▪ posługuje się technologią informacyjną	▪ praca w grupach, ▪ burza mózgów, ▪ metaplan	▪ fragmenty dokumentów związanych z ochroną praw człowieka, ▪ <i>Konstytucja RP</i>	5. Prawa człowieka 5.1. Przedstawia krótko historię praw człowieka i ich genezę; wymienia najważniejsze dokumenty z tym związane 5.2. Wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza fakt, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne
-----	--	--	--	---	--	---

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 19.	Geneza i podział praw człowieka	—	—	—	—	5.3. Podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej deklaracji praw człowieka, Europejskiej konwencji praw człowieka i Konwencji o prawach dziecka
20.	Prawa człowieka w państwie demokratycznym	▪ zna wewnętrzny system ochrony praw człowieka w państwie ▪ wymienia organizacje społeczne w Polsce zajmujące się ochroną praw człowieka ▪ wymienia międzynarodowe organizacje powołane do ochrony praw człowieka	▪ określa znaczenie państwowego systemu ochrony praw człowieka ▪ charakteryzuje i ocenia skuteczność międzynarodowego wymiaru obrony praw człowieka ▪ wykorzystuje informacje z różnych źródeł ▪ posługuje się technologią informacyjną	▪ praca w grupach, ▪ metaplan	▪ <i>Konstytucja RP</i>, ▪ strony internetowe	6. Ochrona praw i wolności 6.1. Przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce 6.2. Opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; pisze prostą skargę do jednego z nich (według wzoru)

cd. 20.	—	—	—	—	—	6.3. Uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu
21.	Ochrona praw młodego obywatela	▪ zna najważniejsze prawa przysługujące obywatelom RP: prawo do prywatności, prawo do ochrony danych osobowych ▪ zna najważniejsze obowiązki obywateli RP ▪ zna najważniejsze instytucje zajmujące się ochroną danych osobowych i ochroną prywatności obywateli	▪ uzasadnia potrzebę ochrony życia prywatnego oraz ochrony danych osobowych ▪ rozwiązuje problemy w sposób twórczy ▪ wykorzystuje umiejętnie informacje z różnych źródeł; ▪ potrafi posługiwać się technologią informacyjną.	▪ praca w grupach, ▪ analiza SWOT	▪ <i>Konstytucja RP</i>, ▪ strona internetowa GODO	5. Prawa człowieka 5.6. Wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych, i prawa obywatela w kontaktach z mediami
VI. OCHRONA PRAW I WOLNOŚCI						
22.	System obrony praw człowieka w Polsce	▪ zna międzynarodowe organizacje odpowiedzialne za przestrzeganie praw człowieka ▪ zna polski system ochrony praw człowieka ▪ wymienia organy odpowiedzialne za ochronę praw człowieka ▪ zna główne organizacje pozarządowe odpowiedzialne za ochronę praw człowieka	▪ uzasadnia potrzebę istnienia międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka ▪ charakteryzuje kompetencje poszczególnych organów sądowniczych zajmujących się ochroną praw człowieka ▪ poprawnie posługuje się językiem ojczystym ▪ efektywnie współdziała w grupie	▪ praca w grupach, ▪ analiza SWOT	▪ strony internetowe RPO, Sądów	6. Ochrona praw i wolności 6.1. Przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 22.	System obrony praw człowieka w Polsce	—	- wykorzystuje zdobytą wiedzę w praktyce - korzysta z informacji z różnych źródeł - posługuje się technologią informacyjną	—	—	—
23.	Rzecznik Praw obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka – szczególne instrumenty ochrony praw	- zna podstawowe zadania RPO - wie, kto pełni funkcję RPO w Polsce - zna zakres działania RPO - wie, jak napisać skargę do RPO	- uzasadnia potrzebę istnienia takiej instytucji, jaką jest RPO - charakteryzuje kompetencje RPO w Polsce - pisze skargę do RPO - wykorzystuje zdobytą wiedzę w praktyce - korzysta z informacji z różnych źródeł - posługuje się technologią informacyjną	- wykład, - burza mózgów, - praca w grupach	<i>Konstytucja RP</i>, - strona internetowa RPO	6. Ochrona praw i wolności 6.1. Przedstawia ośrodki ochrony praw i wolności w Polsce 6.2. Opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; pisze skargę do jednego z nich (według wzoru)
24.	Ochrona praw człowieka w Europie. Europejski Trybunał Praw Człowieka	- zna genezę powstania ETPCz - zna najważniejsze prawa oraz rozumie, co to znaczy, że są powszechne, przyrodzone i niezbywalne	- uzasadnia potrzebę istnienia ETPCz - potrafi napisać skargę do Trybunału Praw Człowieka - dostrzega złożoność problemu, jakim jest	- pogadanka, - praca w grupach, - praca indywidualna, - analiza SWOT	- wzór skargi do ETPC, - strona internetowa ETPC	5. Prawa człowieka 5.2. Wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia,

cd. 24.	—	▪ wie, jak napisać skargę do ETPCz ▪ wie, gdzie znaleźć wzór skargi do ETPCz ▪ zna zasady postępowania przed ETPCz	łamanie praw człowieka we współczesnym świecie ▪ rozumie, dlaczego prawa człowieka uważa się za powszechne, nienaruszalne, niezbywalne ▪ charakteryzuje genezę praw człowieka ▪ poszukuje informacji z różnych źródeł i porządkuje je	—	—	co oznacza fakt, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne 5.3. Podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej deklaracji praw człowieka, Europejskiej konwencji praw człowieka i Konwencji o prawach dziecka 6.3. Uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu
25.	Ochrona praw człowieka w Polsce – rola instytucji pozarządowych	▪ zna historię organizacji pozarządowych powstałych w Polsce dla ochrony praw człowieka ▪ wymienia organizacje pozarządowe w Polsce powstałe po 1989 roku ▪ wie, jak włączyć się do akcji obrony praw człowieka	▪ uzasadnia potrzebę istnienia organizacji pozarządowych w kraju ▪ podaje przykłady łamania praw człowieka we współczesnym świecie ▪ odnosi zdobytą wiedzę do praktyki ▪ rozumie konieczność	▪ wykład, ▪ praca w grupach, ▪ debata	▪ strony internetowe organizacji zajmujących się prawami człowieka	5. Prawa człowieka 5.4. Znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informacje o przypadkach

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 25.	Ochrona praw człowieka w Polsce – rola instytucji pozarządowych	wie, czym jest wolontariat	- angażowania się w działalność publiczną i społeczną - rozumie konieczność pomocy ludziom potrzebującym - prezentuje własny punkt widzenia - bierze pod uwagę poglądy innych ludzi - współdziała w grupie	—	—	łamania praw człowieka na świecie 5.5. Bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności 5.6. Wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych, i prawa obywatela w kontaktach z mediami
26.	Problem przestrzegania praw i wolności w Polsce	- zna pojęcia związane z rodzajem postaw - podaje przykłady działań przeciw nietolerancji - zna organizacje przeciwdziałające nietolerancji	- odróżnia patriotyzm od nacjonalizmu; - rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, ksenofobii, antysemityzmu - analizuje problem nietolerancji i jego przyczyny	- pogadanka, - metaplan	strony internetowe organizacji przeciwdziałających nietolerancji	6. Ochrona praw i wolności 6.5. Rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu

cd. 26.	Problem przestrzegania praw i wolności w Polsce	—	▪ rozumie ważność tolerancji wobec innych przekonań i kultur ▪ porozumiewa się w różnych sytuacjach	—	—	i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji
27.	Obywatel obrońcą praw człowieka	▪ zna najczęstsze przejawy łamania praw człowieka ▪ zna zakres działalności stowarzyszeń ▪ zna przykłady kampanii na rzecz ochrony praw człowieka	▪ rozpoznaje przejawy łamania praw człowieka ▪ prezentuje własny punkt widzenia ▪ rozumie konieczność angażowania się w obronę praw człowieka w Polsce i na świecie ▪ rozumie konieczność pomocy ludziom potrzebującym ▪ prezentuje własny punkt widzenia ▪ bierze pod uwagę poglądy innych ludzi ▪ współdziała w grupie ▪ poprawnie posługuje się językiem ojczystym	▪ pogadanka, ▪ burza mózgów	▪ slajdy ze stron internetowych Caritas Polska, PAH i AI	6. Ochrona praw i wolności 6.4. Przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; w miarę swoich możliwości włącza się w wybrane działania (np. podpisuje apel, prowadzi zbiórkę darów) 6.5. Rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu,

Lekcja		Cele lekcji Uczeń:	Umiejętności ucznia	Metody nauczania	Środki dydaktyczne	Odniesienie do podstawy programowej
Nr	Temat lekcji					
cd. 27.	Obywatel obrońcą praw człowieka	—	—	—	—	antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia po- trzebę przeciw- stawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji 6.6. Znajduje informacje o na- ruszaniu praw człowieka w wy- branej dziedzi- nie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edu- kacji, prawa huma- nitarne) i projek- tuje działania, które mogą temu zaradzić
	Lekcja powtórzeniowa					

Przydatna literatura dydaktyczna

1. Fic M., *Nowe podstawy programowe z historii i wiedzy o społeczeństwie dla III i IV etapu edukacyjnego a możliwości korelacji międzyprzedmiotowej z językiem polskim*, [w:] *Nowa podstawa programowa – proces dydaktyczny – egzamin*, red. E. Jaskółowa, M. Wójcik-Dudek, Katowice 2009.
2. Gajda J., *Media w edukacji*, Kraków 2004.
3. <http://webquest-metoda.blogspot.com>
4. *InterEOL – Edukacja interkulturowa onLine*, red. R. Młynarz, A. Paluch, Gliwice 2006.
5. Julkowska V., *Europejski wymiar edukacji w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, [w:] *Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, red. G. Pańko, J. Wojdon, Toruń 2003.
6. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.
7. Konopka H., *Problematyka integracji europejskiej jako element edukacji historycznej i obywatelskiej w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, [w:] *Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, red. G. Pańko, J. Wojdon, Toruń 2003.
8. Korzeniowski J., Machalek M., *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2011.
9. Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007.
10. Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, Warszawa 1991.
11. *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 4, *Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Historia i społeczeństwo, historia, wiedza o społeczeństwie, podstawy przedsiębiorczości, ekonomia w praktyce, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, filozofia*, Warszawa 2011.

PODSTAWA PROGRAMOWA PRZEDMIOTU WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji

Uczeń:

- 1) znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli;
- 2) wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je;
- 3) jest otwarty na odmienne poglądy;
- 4) gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów

Uczeń:

- 1) rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych

Uczeń:

- 1) współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich;
- 2) sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego;
- 3) zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji

Uczeń:

- 1) wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej

Uczeń:

- 1) opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

VI. Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony

Uczeń:

- 1) wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Młody obywatel w urzędzie

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne;
- 2) ustala, w jakim urzędzie i w jaki sposób uzyskuje się dowód osobisty, paszport, prawo jazdy, jak rejestruje się motocykl i samochód;
- 3) podaje formalne warunki, jakie spełnić musi obywatel, by wziąć udział w wyborach;
- 4) uzyskuje informację publiczną na zadany temat w odpowiednim urzędzie;
- 5) wyjaśnia, co może zrobić obywatel, gdy nie zgadza się z decyzją urzędu;
- 6) sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie.

2. Prawo i sądy

Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to jest prawo i czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych;
- 2) wymienia podstawowe zasady prawa (prawo nie działa wstecz, domniemanie niewinności, nie ma winy bez prawa, nieznanomość prawa szkodzi) i wyjaśnia konsekwencje ich łamania;
- 3) wymienia źródła prawa; znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne;
- 4) wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym; wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy;
- 5) uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sędziów;
- 6) przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego; uzasadnia znaczenie mediacji;
- 7) wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- 8) pisze pozew w wybranej sprawie cywilnej i zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa (według wzoru).

3. Bezpieczeństwo

Uczeń:

- 1) charakteryzuje najważniejsze zadania prokuratury i policji;
- 2) przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych; rozpoznaje przejawy ich naruszania;

- 3) nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy;
- 4) wymienia przestępstwa, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie; wie, jak można próbować ich uniknąć i przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w sytuacji zagrożenia;
- 5) wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa (środki wychowawcze i poprawcze);
- 6) przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków i wskazuje na konsekwencje ich łamania.

4. Edukacja i praca w Polsce i Unii Europejskiej

Uczeń:

- 1) wymienia prawa i obowiązki ucznia; wyszukuje gwarantujące je przepisy prawa oświatowego (np. w ustawie, statucie szkoły) oraz przepisy zawarte w innych aktach prawnych (np. w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej);
- 2) rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia i w razie potrzeby podejmuje odpowiednie kroki w celu ich ochrony;
- 3) omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania do szkół wyższych;
- 4) przedstawia warunki podejmowania przez młodych Polaków nauki w Unii Europejskiej oraz wyszukuje informacje na ten temat odnoszące się do wybranego państwa;
- 5) wyjaśnia, co wynika z wejścia Polski do strefy Schengen; zna zasady bezpiecznego podróżowania po Europie i świecie (unikanie ryzyka, postępowanie w razie kradzieży lub wypadku, możliwości uzyskania pomocy, w tym opieki zdrowotnej);
- 6) wyjaśnia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie, jakie umowy mogą zawierać i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów;
- 7) omawia ogólne zasady podejmowania pracy i zakładania własnych przedsiębiorstw w Unii Europejskiej (na podstawie informacji z Internetu); sporządza Europass-CV.

5. Prawa człowieka

Uczeń:

- 1) przedstawia krótko historię praw człowieka i ich generacje; wymienia najważniejsze dokumenty z tym związane;

- 2) wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka; wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
- 3) podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
- 4) znajduje w środkach masowego przekazu (w tym w Internecie) informacje o przypadkach łamania praw człowieka na świecie;
- 5) bierze udział w debacie klasowej, szkolnej lub internetowej na temat wolności słowa lub innych praw i wolności;
- 6) wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, w tym do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami.

6. Ochrona praw i wolności

Uczeń:

- 1) przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
- 2) opisuje sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; pisze prostą skargę do jednego z nich (według wzoru);
- 3) uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
- 4) przedstawia na przykładach działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka; w miarę swoich możliwości włącza się w wybrane działania (np. podpisuje apel, prowadzi zbiórkę darów);
- 5) rozpoznaje przejawy rasizmu, szowinizmu, antysemityzmu i ksenofobii; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się im oraz przedstawia możliwości zaangażowania się w wybrane działania na rzecz równości i tolerancji;
- 6) znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i projektuje działania, które mogą temu zaradzić.

Notatki